

**Groepssessies Gebiedsbijeenkomst PAGW-preverkenning
Biesbosch Rijn-Maasmonding
Ecologische systeemanalyse BRM**

13 juni 2023, paviljoen Zoet of Zout in Stellendam

Samenvatting groepssessies

Bijlage bij verslag gebiedsbijeenkomst

Op dinsdagmiddag 13 juni 2023 organiseerde het team Biesbosch Rijn-Maasmonding (BRM) een eerste gebiedsbijeenkomst over de PAGW-preverkenning en de ecologische systeemanalyse BRM. Tijdens de groepssessies is in 8 groepen gesproken over waar de zorg en het enthousiasme zit bij het realiseren van het project, hoe dit aansluit bij bestaande plannen en visie van de verschillende organisaties en zijn tips opgehaald voor het vervolg. Hiervoor is het gesprek gevoerd rond de kaart van het gebied en zijn door de deelnemers memobriefjes beschreven. Een woordelijk verslag hiervan is hieronder weergegeven.

GROEP 1

Waar zit uw zorg?

- Hoe komt alles bij elkaar? Er zijn zoveel belangen
- Hoeveel ruimte zijn we bereid het ecologisch systeem te geven? Hoever ga je in bodem en water sturend? En: is dat uiteindelijk wel een keuze (of zou het dat wel moeten zijn?). Want is het niet uiteindelijk zo dat 'nature fights back'?
- Om hier grote stappen in te kunnen maken, heb je echt de mensen, de maatschappij nodig. Die heb je nu niet mee. Je moet dus niet alleen het ecologisch systeem veranderen, maar ook de mensen die erin leven. Leren leven met het water.
- Vergeet ook de chemische waterkwaliteit niet, dit is een onderbelicht zorgpunt

Waar wordt u enthousiast van?

- Mooi inzicht en goed dat hieraan gewerkt wordt!
- Goed dat er randvoorwaardelijk wordt gekeken.
- Fijn ook dat we deze dag met elkaar hebben.

Hoe sluit dit aan bij uw werk?

- Havenontwikkeling, uitbreiding maar ook waar kan ontsteden oevers. Niet alleen Rotterdam, maar ook Moerdijk, Werkendam etc.
- Rivier als getijddepark: het is kleinschalig, maar wel belangrijk als stapsteentjes en voor de beeldvorming om mensen mee te krijgen
- Deltaprogramma: opgaven waterveiligheid en natuur koppelen
- Visie Haringvlietmonding wordt komend jaar opgesteld: balans tussen natuur en gebruik
- Realisatie KRW-maatregelen, Nieuwe waterweg, Spui, Hollandse IJssel, Merwede etc.
- Natura 2000 maatregelen, samen optrekken waar mogelijk!

- Duurzaam sediment beheer

Welke tip wilt u meegeven voor het project?

- Maak onderscheid tussen systeemmaatregelen en (kleinschaligere) inrichtingsmaatregelen. Beide zijn nodig.
- Sedimentbeheer is zeer belangrijk! Kijk hier goed naar
- Creatieve oplossingen zijn nodig, ook in andere sectoren
- Zorg voor een goede aansprekende visie vanuit de ecologie, en onderbouw die ecologisch ook zeer goed
- Wees duidelijk in welke natuur nagestreefd wordt. Maak dat ook helder bij bestuur en bewoners waarom.
- Borg goed de bestuurlijke betrokkenheid, juist ook vanuit de streek
- Haak waar mogelijk aan bij lopende programma's
- Kijk ook naar de bijdrage die PAGW op de lange termijn levert aan KRW en N2000.
- Blijvend informeren en laten aanhaken van verschillende organisaties (eenheid gevoel)
- Maak een handreiking waarmee gewerkt kan worden in projecten (die ook anderen die projecten doen kunnen helpen het goede te doen)
- Houd ook rekening met exotenbestrijding en ziektes, die hebben een grote invloed op de natuurkwaliteit.
- Verbind grote bedrijven aan kleine projecten. Die zijn daar zeer toe bereid, ook om financieel bij te dragen! Bijv. in het havengebied.
- Zorg voor enkele icoonprojecten (naast laaghangend fruit)

GROEP 2

Frame natuur niet als vrijblijvende opgave; definieer de verplichtende voorwaarden/ beleid/ wettelijk t.b.v. urgentie. Onderzoek hoe natuur als asset beschouwd kan gaan worden.

Natura 2000: Het statische kader is een risico bij de systeembenadering. Breng binnen de projecten goed de instandhoudingsdoelen in beeld. Laat de knelpunten geen belemmering vormen maar agendeer dit op de juiste tafels. Laat ambitie systeemverbetering niet los!

Breed: Werk met icoonsoorten (in elk geval ruimte voor de bever). Van belang voor communicatie uitingen.

Vervolg: Zet dit type bijeenkomsten voort. Betrek ons door te informeren, af te stemmen en op te halen. Werk met sterk prikkelende stellingen die ons uitdagen tot verbinden met dagelijkse praktijk eigen organisatie. Doe dit vooral in de interactie van de gehele zaal. In volgende fase onderzoeken hoe het management/ bestuur betrokken kan worden van organisaties. Betrek NPLG-gebiedsproces waar ook potentiële natuurontwikkeling in mogelijk is.

Projecten van de organisaties op kaart:

- Rivier als Getijdenpark: Hartelkanaal (HbR), Feyenoord City, Maashaven, Rijnhaven, Johannapolder (nieuw idee)
- Proeftuin sedimentbeheer
- NNN-opgave die gerealiseerd wordt in de Brabantse Biesbosch
- Hel en Zuilerspolder (KRW RWS) aantakking beneden Merwede op Wantij
- Gorinchem west Boven Merwede - aanleg vispassage KRW

- Gors en aanwas Goesplaat - getijdennatuur KRW Land van Altena zuidzijde Boven-Merwede
- Natuurvriendelijke oever KRW Wantij noordzijde Dordrecht
- De Kier (RWS)
- Leenherenpolder (oostzijde van het Spui)
- 3e tranche maatregelen KRW in het Spui
- Buttevliepolder (noordzijde Hollands Diep)
- Oude land van Strijen (PZH, ophogen waterstand t.b.v. weidevogels)
- De Groene Poort; noordzijde Landtong Rozenburg (HbR)
- Project Meeuwen bij het Muizengaatje Landtong Rozenburg (HbR)
- Meeuwenstrategie Moerdijk (HbR)
- Hollandse IJssel – 3e tranche KRW-verkenning langsdammen e.a. en
- Zuidzijde Hollandse IJssel dijkversterking Kijl en faunapassages Otter.
- Inlaat zoetwater van Lek bij Lekkerkerk naar H. IJssel bij Gouderak t.b.v. verbinding naar Ringvaart Zuidplas.

Notes, tips en advies voor BRM:

- Havengebied (dat leeg staat) in stedelijk gebied verkennen op kansen voor natuur. Denk verder dan de eigen opgave en aan bijdragen aan gebiedsopgaven die niet van jou zijn. Interessant voor volgende sessie?
- Leefomgeving, gezondheid... er is urgentie nodig om draagvlak te krijgen op agenderen en/of uitvoeren van maatregelen. Breng dit zeer tijdig in beeld. Urgentievraagstuk en waar het aan bijdraagt. Ga daarmee dus verder dan alleen de 'standaard natuururgentie' maar redeneer door.
- Natuur is niet vrijblijvend maar is een asset met waarde voor de verschillende organisaties. Dit vraagt om een mentaliteitsverandering, wijziging in denkpatronen.
- Voor geen van de partijen aan tafel is de brief Bodem Water sturen helder. Wat de implicaties zijn en waarop geanticipeerd kan worden en wat het vraagt aan onze regio. Hier meer duidelijkheid in verkrijgen.
- Definieer de basiskwaliteit van natuur. Wat is natuur waard? De intrinsiek waarde van natuur maar ook de 'overige waarden'.
- Rotterdam vraagt om uitwisseling van kennis door het leggen van verbinding met het programma Biodiversiteit Rotterdam. De Toekomstvisie beschrijft kansen binnen Rotterdam die gebruikt zou kunnen worden in verbinding met BRM. Functie van de Nieuwe Waterweg voor soorten/ habitats/ ecotopen. Kernbiotopen en gidssoorten, voedselveiligheid (de 4 V's) zijn relevante thema's.
- De provincie Zuid-Holland denkt vanuit systeemverbetering en sluit dus goed aan op BRM. Vismigratie is een zorg. Dit wordt breder gedeeld door de deelnemers. Daarbij wordt aangegeven dat otter- en palingmigratie relevante specifieke soorten zijn. Daarvoor zijn grootschalige verbidingsstructuren nodig.
- Geadviseerd wordt om binnen BRM vooral in beeld te brengen op welke wijze de ecologische opgave en zeker de voorgestelde maatregelen bijdragen aan KRW en N2000.
- Sluit met BRM aan op KRW, HHRS, BWS en biodiversiteitsambities van partijen.
- Kom terug met dit type sessies! (Zie eerdere opmerking in verslag).

GROEP 3

Waar zit uw zorg?

- We hebben een lange adem nodig
- Druk van alle drukfactoren, vooral vanuit economie: haven en scheepvaart en landbouw en visserij: Hoe komt alles bij elkaar? Er zijn zoveel belangen, zoals zoetwatervoorziening

- Polarisatie door verschillen, binnendijks en buitendijks zijn verschillende werelden
- Kwetsbaar systeem gezien autonome ontwikkelingen
- Klimaatverandering

Waar wordt u enthousiast van?

- Goede gestructureerde aanpak
- Inspirerend verhaal
- Mooi inzicht door gedegen systeemanalyse
- Goed dat groter gebied wordt bekeken met ook Nieuwe Waterweg: Top dat nu ook voor het benedenrivierengebied/getijderivieren de natuurpotentie voor de PAGW in beeld wordt gebracht
- Prachtig gebied,

Hoe sluit dit aan bij uw werk?

- Realisatie KRW-maatregelen, Nieuwe waterweg, Spui, Hollandse IJssel, Merwede etc.
- Natura 2000 maatregelen, samen optrekken waar mogelijk!
- Duurzaam sediment beheer
- Getijdepark XL
- Combi bij dijkversterking
- Vismigratie

Welke tip wilt u meegeven voor het project?

- Pak de beperkte ruimte waar de dynamiek nog is
- Breng dynamiek waar ruimte is
- Sturende principes moeten om
- Geef aandacht aan onderwaternatuur

GROEP 4

Punten: Plus voor systeembenadering, complete verhaal en ambitie, maar gedeelde (grote) zorg hoe zo'n grote opgave en systeemverandering te realiseren met alle andere opgaven-gebruik, huidige manier van denken waarin natuur het onderspit delft.

Wat kan hierbij helpen:

- Koppelen aan de menselijke realiteit, een inhoudelijk verhaal over natuur alleen is niet genoeg. Dit kan bijv. door met een MKBA te laten zien dat meebewegen met de natuur – bouwen met de natuur op termijn goedkoper is.
- Maak de leidende principes krachtiger/steviger
- Voeg urgentie toe
- Gebruik de internationale waarde en internationale druk (bijv. verplichtingen vanuit de Rijncommissies)
- Probeer groots te denken bijv. zandmotor voor estuaria/rivieren, morfodynamiek is een haak.

Andere zorg:

- Aansluiting met lopende programma's, zoals gebiedsplannen voor vismigratie en de deltaprogramma's. Tip hierbij is vroeg met elkaar aan tafel gaan.
- Uitnodiging om contact op te nemen met waterschap Brabantse Delta voor afstemming plannen vismigratie, zoals visie Zuiderdiep. Het zuiderdiep vormt een kans voor verbinden hoofdwater met regionaal water en/of zoetwater.

- Provincie Noord-Brabant gaat het gebiedsproces Volkerak-Zoommeer nieuw leven inblazen, ook hier is afstemming handig, bijv. voor visverbinding.
- Veel plannen en pilots vanuit Getijdenpark xl hebben gebrek aan financiering, kan PAGW hieraan bijdragen?
- Bestuurlijke slagkracht die ontbreekt op dit thema. Wat kan helpen is het schetsen van een langetermijnvisie, waar ieder besluit/programma dan een haakje voor is.
- Goede vraag om te stellen: wat is er nodig om van 10 cm naar 30 cm getij te gaan?
- Er kwam de aanbeveling voor definiëren hotspots en stepping stones in het gebied.

GROEP 5

Enthousiast over:

- Geomorfologische benadering verbindt
- Belangrijke rol voor natuur en dynamiek
- Systeemdenken. Dit zie ik ook graag terug als leidend principe in de visie (=systeemopgave)
- Klimaat als regisseur
- Getij, Rivierdynamiek en Mens als knoppen
- Systeemanalyse is goede basis/ het fundament voor de PAGW-maatregelen
- Visievorming overstijgt de verschillende beheersgebieden van de NGO's
- Ruimte voor natuur, onder andere verzanding voor de kust kan gezien worden als kans voor ontwikkeling voor natuur en recreatie
- Integrale aanpak
- Meer dynamiek biedt ook kansen voor recreatie
- Quote: 'Je kunt maar beter de natuurlijke processen voor je laten werken'
- Grote betrokkenheid, gezien alle diverse aanwezige partijen

Zorgen over:

- Zijn echte systeemmaatregelen in het gebied mogelijk, rekening houdend met verschillende belangen/opgaven en beperkte ruimte.
- Hebben we alle drukfactoren in beeld? En hebben we goed in beeld in welke mate deze drukfactoren het systeemherstel gaan belemmeren?
- Drinkwatervoorziening; dynamiek biedt kansen, verzilting risico's (irt verder openen van Haringvlietsluizen)
- Capaciteit (personeel) om de maatregelen ook daadwerkelijk te gaan uitvoeren
- Ruimtevrage voor wonen en economie
- Waterkwaliteit van het Haringvliet in warme en droge periode (blauwalg)
- Vogelgriep
- Maatschappelijk draagvlak voor systeemmaatregelen
- Belangen en tegenstellingen & politiek klimaat in de komende cruciale jaren. Zijn we in staat besluiten te nemen? (Alle seinen op behoud van wat we hebben)
- Gemist wordt nog: Lonkend perspectief: Welke geweldige natuursensatie kunnen we bereiken?
- Menselijke/ economisch belang boven natuur
- Korte termijn denken
- Blijven hangen in het theoretische/ vastlopen in beleid

Aanbevelingen voor het vervolg

Inhoud

- Zorg dat je helder bent van de randvoorwaarden waar je geen/beperkt invloed op hebt (de norm is leidend, niet de vorm)
- Verbind met andere opgaven

- Verken de mogelijkheden van verbinding met de waterveiligheidsopgave
- Verbind de opgave/systeemherstel van BRM met de mens (economische waarde, leefbaarheid)
- Besteed ook aandacht aan de positieve impact van de BRM- maatregelen op het bovenstroomse riviersysteem inclusief het buitenland
- Kom met best practice, waar zouden we aan kunnen denken; bv combinatie van waterberging/natuurontwikkeling Noordwaard
- Monitoring van maatregelen
- Waterberging combineren met natuurontwikkeling (bv in de duinen?)
- Aanleg van procesnatuur
- Vegetatielegger niet langer leidend
- Relatie met o.a. Natura2000-opgaven, bv trekvisser.

Proces

- Grote stappen denken, kleine stappen nemen met elkaar!
- Actief blijven betrekken van brede groep stakeholders (zoals vandaag)
- Nog geen communicatie met burgers, maar zorg wel dat de lokale bestuurders goed geïnformeerd worden
- Gebruik in de communicatie aansprekende verbeelding/ kaartbeelden (bv zoals die in de Natuurverkenning Rijn-Maasmonding zijn gebruikt)
- Zorg voor zichtbaarheid wat je aan het doen bent, dit helpt de bestuurlijke besluitvorming
- Leg de verbinding met maatschappelijk belang
- Vertrouwen komt ook door keuzes te maken

Belangrijkste issues van de groep

- Sleutelwoord bij BRM-opgave: Meer dynamiek in het systeem
- Leg de verbinding met de Natura2000 opgaven, bv trekvisser.
- Besteed in het vervolgproces aandacht aan de relatie Mens – Natuur: Waarom is realiseren van de PAGW-opgave belangrijk voor de mens (economisch, gezondheid, leefbaarheid etc.), en hoe wordt dat concreet in BRM.
- Zorgpunt: Voldoende uitvoeringskracht (personeel) om maatregelen uit te voeren

GROEP 6

Waar zit uw zorg?

- Waterkwaliteit binnendijks is een zorg (vanwege nutriënten, lozingen). Dit water wordt geloosd op de rivieren, dus het speelt daar ook.
- Het ontstaan van blauwalg op het westelijk deel van het Haringvliet (westelijk van het Spui). Men vreest de situatie die op het Volkerak Zoommeer is ontstaan met zeer ernstige blauwalg plagen (slecht voor bijv. de natuur en gezondheid). Enige oplossing hiervoor is voldoende doorspoeling. Dit sluit mogelijk aan bij de doelen vd PAGW.
- Zorg hoe ecologie en economie te combineren (maritieme cluster Stellendam, landbouw).
- De verantwoordelijkheidsverdeling voor het buitendijks gebied is niet altijd helder.

Waar wordt u enthousiast van?

- Dat de PAGW het gehele systeem bekijkt is erg goed.
- De kans om dijkversterkingen en natuur te verbinden
- Het inrichten van de buitendijkse gebieden voor natuur
- Mogelijke kans om in natuurgebieden water vast te houden, en die – als de natuur dat toelaat – verdelen over het gebied voor allerlei functies, (bijv. landbouw).
- Kies bij je maatregelen voor het combineren van functies.

- De kans om bij Scheelhoek een kleine rivierarm te creëren, waarbij er getij/zoutindringing ontstaan. Vissoorten kunnen dan via Scheelhoek in het regionaal systeem

Hoe sluit dit aan bij uw werk?

- Zie hiervoor

Welke tip wilt u meegeven voor het project?

- Om de doelen van de PAGW te realiseren vraagt het nog meer samenwerken dan nu.
- Belangrijk om goed aangesloten te zijn op de processen die er verder in de regio zijn.
- Maak gebruik van Living Labs (net als in de ZWD), dat kan een manier zijn om toch stappen te zetten.
- Ga voor het toekomstperspectief niet op een minimum zitten qua natuur, maar zorg dat het robuust is.
- Denk goed na hoe het bestuurlijk te verankeren (bijv. via DPRD)
- Zorg dat er voldoende ruimte is voor monitoren, dat is de basis voor verdere acties.
- Durf vooral!

GROEP 7

Zorgen/ tips over

Abiotiek op orde à basis van het systeem; voorwaarde!

Chemische lozingen blijven

Meer RUIJTE nodig

- Als het blijft zoals nu dan blijft biodiversiteit achteruitgaan

Economie is sturend

Tijdshorizonten van de verschillende opgaven zijn verschillend à natuur gaat trager

Waterverdeling is een zorg, maar ook een kans

Hoe agenderen we dat? Kan het ook anders?

Dat gaat op het schaalniveau van de BRM, maar ook over de waterverdeling over de rivieren (Pannerden) of zelfs het schaalniveau internationaal (Duitsland bijv.)

Sediment

- Blijft in Duitsland achter
- Bekijk het hele systeem

PAGW: gaat over ecologische verbetering: hoeveel? 10%? Meer?

Gaat het over het natuursysteem of over het watersysteem?

Duiding is wenselijk

Concreet maken wat veerkrachtig of veerkrachtiger is

Of gaat het erom de dalende biodiversiteitslijn weer horizontaal te maken

En hoe verdeel je de verbetering over het gebied? Het gebied is namelijk erg divers

Enthousiasme over:

Het verhaal is wel bekend. Wat nieuw is, is dat het wordt uitgeschreven en bij de ministeries vandaan komt. Dat overheid dit doet is kentering in denken.

Kier is niet het eindpunt, het is een startpunt.
Was een mentale hobbel om kier voor elkaar te krijgen.
Volgende stap! (Gaat over mentale veranderingen).

Natuur past zich altijd weer aan, en is ook altijd aan verandering onderhevig
- Spankracht van de natuur

Terugkoppeling over de presentaties:

- Leidende principes zijn belangrijk
- Samen op gaan met natuur
- Natuur als onderdeel van leefomgeving

Tips:

Natuur komt met dynamiek; Durf los te laten en heb vertrouwen
Denk met natuur i.p.v. menselijke verlangens (woning, economie, landbouw etc.)
Praat met alle stakeholders, dus ook binnendijks
Het is een sociaal proces

Koppeling met Krammer-Volkerak (vispassage)
Neem spuien in Grevelingen mee in opties vergroten dynamiek
Formuleer concrete (natuur)doelen

Vergeet open overgang Volkerak niet
Koppeling binnendijkse gebieden

Focus:

- Arealen
- Dynamiek
- Connectiviteit

Relatie biotiek à abiotiek verder uitwerken
Draagvlak mens-natuur

Verbeter inrichting watersysteem = abiotische factor
Afstemmen tijdlijnen diverse trajecten
Het hele (!) systeem bekijken
Doelen formuleren op basis van onderzoek/ goede kennis van systeem

Kleine stapjes, als opmaat naar grotere stappen

GROEP 8

- Zorg: Aanleg 380 KV leiding (hoogspanningsmasten) tussen Geertruidenberg en Krimpen ad IJssel, tracé dwars door Biesbosch. [Samenvatting concept-NRD - HSV 380 kV Geertruidenberg - Krimpen aan den IJssel of Crayestein \(rvo.nl\)](#)
 - Hoe kijkt PAGW aan tegen dit soort autonome ontwikkeling?
 - Gevolgen voor natuurwaarden?
 - Weegt zwaar maatschappelijk belang zwaarder dan natuur?
 - Hoe sterk is nu de juridisch bescherming voor natuur?
- Zorg: hoe bereik je maatschappelijk draagvlak voor de maatregelen? Hoe ga je straks om met weerstand vanuit andere belangen?

- Tip: Is het niet verstandig om de filosofie van de sturende krachten van het estuarium ook te benutten bij toekomstbestendige keuzes m.b.t. waterveiligheid, volkshuisvesting, economisch ruimtegebruik, landschappelijke inrichting, drinkwater, etc.?
- Tip: kijk goed naar het framen van de boodschap om maatschappelijke weerstand te voorkomen (bv bij verzilting voor landbouw). Ambities en oplossen problemen dienen kraakhelder te zijn.
- Hoe ga je om met tegenstelling randvoorwaarden en ecologische ambities? Bv. handhaven bedieningsregime Haringvlietsluizen matcht niet met ecologische ambitie.
- Streef naar zo concreet mogelijke maatregelen in de verkenning; kijk naar bestaande inkoppertjes, zoals Kuipersveer.
- Ontwikkeltrend recreatie van strandjes langs de Oude Maas. Voor gemeenten een spannende ontwikkeltrend in verhouding tot beschermde natuurwaarden. Kan het e.e.a. nog samengaan in de toekomst? Wellicht kijken naar aanwijzen recreatie-hot-spots, zodat ook natuurspots aangewezen kunnen worden die dan van recreatie geïsoleerd worden?
- Hoe ga je om met autonome ontwikkelingen die nu nog onzeker zijn, maar nu nog niet waarschijnlijk lijken?
- Zorg dat het systeem ruimte accommodeert waarin natuur periodiek wordt gereset (denk aan Grote Noordwaard als voorbeeld).
- Probeer 'overvloed' in het systeem te creëren. Hiermee bereik in indirect robuustheid en veerkracht van het systeem.

Op dit moment wordt het beheerplan Deltawateren geëvalueerd. Kijk of er nu al maatregelen in toegepast kunnen worden, die voordelig kunnen werken voor de PAGW-ambitie (bv. recreatiedruk).